॥ भीष्म उवाच ॥ नारदस्य वचः श्रुत्वा व्यासः परमधर्म्मवित् । तथेत्युवाच संहृष्टो वेदाभ्यासदृढव्रतः ।
शुकेन सह पुत्रेण वेदाभ्यासमथाकरोत् । स्वरेणोच्चैः सशब्देन लोकानापूरयन्निव ।
तयोरभ्यस्यतोरेव नानाधर्म्मप्रवादिनोः । वातोऽतिमात्रं प्रववौ समुद्रानिलवेजितः ।
ततोऽनध्याय इति तं व्यासः पुत्रमवारयत् । शुको वारितमात्रस्तु कौतूहलसमन्वितः ।
अपृच्छत् पितरं ब्रह्मन् कुतो वायुरभूदयं । आख्यातुमर्हति भवान् वायोः सर्व्वं विचेष्टितं । १२३९०
शुकस्यैतद्वचः श्रुत्वा व्यासः परमविस्मितः । अनध्यायनिमित्तेऽस्मिन्निदं वचनमब्रवीत् ।
दिव्यन्ते चक्षुरुत्पन्नं स्वयं ते निर्म्मलं मनः । तमसा रजसा चापि त्यक्तः सत्त्वे व्यवस्थितः ।
आदर्शे स्वामिव च्छायां पश्यस्यात्मानमात्मना । व्यस्यात्मनि स्वयं वेदान् बुद्ध्या समनुचिन्तय ।
देवयानचरो विष्णोः पितृयानश्च तामसः । द्वावेतौ प्रेत्य पन्थानौ दिवञ्चाधश्च गच्छतः ।
पृथिव्यामन्तरीक्षे च यत्र संवान्ति वायवः । सप्तैते वायुमार्गा वै तान्निबोधानुपूर्व्वशः । १२३९५
तत्र देवगणाः साध्या महाभूता महाबलाः । तेषामप्यभवत् पुत्रः समानो नाम दुर्ज्जयः ।
उदानस्तस्य पुत्रोऽभूद्व्यानस्तस्याभवत्सुतः । अपानश्च ततो ज्ञेयः प्राणश्चापि ततोऽपरः ।
अनपत्योऽभवत् प्राणो दुर्द्धर्षः शत्रुतापनः । पृथक्कर्म्माणि तेषान्तु प्रवक्ष्यामि यथातथं ।
प्राणिनां सर्व्वतो वायुश्चेष्टां वर्त्तयते पृथक् । प्राणनाच्चैव भूतानां प्राण इत्यभिधीयते ।
प्रेरयत्यभ्रसंघातान् धूमजांश्चाम्बुजांश्च यः । प्रथमः प्रथमे मार्गे प्रवहो नाम योऽनिलः । १२४००
अम्बरे स्नेहमभ्येत्य तडिद्भश्चोत्तमद्युतिः । आवहो नाम संभाति द्वितीयश्चसनो नदन् ।
उदयं ज्योतिषां शश्वत् सोमादीनां करोति यः । अन्तर्देहेषु चोदानं यं वदन्ति मनीषिणः ।
यश्चतुर्भ्यः समुद्रेभ्यो वायुर्धारयते जलं । उद्धृत्याददते चापो जीमूतेभ्योऽम्बरेऽनिलः ।
योऽद्भिः संयोज्य जीमूतान् पर्ज्जन्याय प्रयच्छति । उद्वहो नाम वंहिष्ठस्तृतीयः स सदागतिः ।
रुमुह्यमाना बहुधा येन नीताः पृथग् घनाः । वर्षमोक्षकृतारम्भास्ते भवन्ति घनाघनाः । १२४०५
संहता येन चाविद्धा भवन्ति नदतां नदाः । रक्षणार्थाय सम्भूता मेघत्वमुपयान्ति च ।
योऽसौ वहति भूतानां विमानानि विहायसा । चतुर्थः संवहो नाम वायुः स गिरिमर्द्दनः ।
येन वेगवता रुग्णा रुक्षेणारुजता नगान् । वायुना सहिता मेघास्ते भवन्ति बलाहकाः ।
दारुणोत्पातसञ्चारो नभसस्तनयित्नुमान् । पञ्चमः स महावेगो विवहो नाम मारुतः ।
यस्मिन् पारिप्लवा दिव्या वहन्त्यापो विहायसा । पुण्यञ्चाकाशगङ्गायास्तोयं विष्टभ्य तिष्ठति । १२४१०
दूरात्प्रतिहतो यस्मिन्नेकरश्मिर्दिवाकरः । योनिरंशुसहस्रस्य येन भाति वसुन्धरा ।
यस्मादाप्यायते सोमः क्षीणः सम्पूर्णमण्डलः । षष्ठः परिवहो नाम स वायुर्ज्जपताम्बरः ।
सर्व्वप्राणभृतां प्राणान् योऽनुकाले निरस्यति । यस्य वर्त्मानुवर्त्तेते मृत्युवैवस्वतावुभौ ।
सम्यगन्वीक्षतां बुद्ध्या शान्तयाध्यात्मचिन्तकाः । ध्यानाभ्यासाभिरामाणां योऽमृतत्वाय कल्पते ।
यं समासाद्य वेगेन दिशोऽन्तं प्रतिपेदिरे । दक्षस्य दशपुत्राणां सहस्राणि प्रजापते । १२४१५